

znanstveni skup s međunarodnim
sudjelovanjem

Rijeka, 22. - 24. listopada 2015.

Knjiga sažetaka

SEDAM STOLJEĆA AUGUSTINSKOG SAMOSTANA U RIJECI

znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

Rijeka, 22. - 24. listopada 2015.

Katedra za umjetnost ranog novog vijeka

Odsjek za povijest umjetnosti - Filozofski fakultet u Rijeci

Grad Rijeka

Program skupa

četvrtak, 22. listopada 2015.
Gradska vijećnica Grada Rijeke

otvaranje skupa

17.00 – 17.30

prof. dr. sc. Nina Kudiš, voditeljica
projekta *Sedam stoljeća augustinskog
samostana u Rijeci* – uvodno o skupu

Pozdravne riječi:

mr. sc. Vojko Obersnel, gradonačelnik
mons. dr. sc. Ivan Devčić, riječki
nadbiskup
prof. dr. sc. Anto Gavrić, provincijal
Hrvatske dominikanske provincije
prof. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra, dekanica
Filozofskog fakulteta u Rijeci

AUGUSTINSKI RED U HRVATSKOJ I U RIJECI

predsjedava: Nina Kudiš

17.30 – 17.45

Franjo Šanjek, Riječko zajedništvo
augustinaca i dominikanaca

17.45 – 18.15

Marko Medved, Značaj riječkih augustinaca
u srednjeeuropskom kontekstu

18.15 – 18.45

Juraj Batelja, Baština Reda pustinjaka
sv. Augustina u hrvatskom narodu i
uloga riječkog samostana u njezinom
nastajanju

18.45 – 19.15

Marijan Bradanović, Arhitektonski sklop
nekadašnjeg augustinskog samostana
u Rijeci

19.15 – 20.00

posjet crkvi i samostanu svetog
Jeronima

petak, 23. listopada 2015.
Filozofski fakultet, dvorana 006

POVIJEST I KARTOGRAFIJA

predsjedava: Marijan Bradanović

10.00 – 10.25

Željko Bistrović, Raunacheri, povijest jedne
plemičke obitelji s Krasa u 15. stoljeću

10.25 – 10.50

Ozren Kosanović, Nekretnine u vlasništvu
augustinskog samostana u Rijeci prema
izvorima iz 15. i 16. stoljeća

10.50 – 11.15

Tea Perinčić, Augustinski posjedi u okolici
Rijeke

11.15 – 11.40 / pauza

11.40 – 12.05

Jože Škofljanec, Odnosi riječkih augustinaca
s Kranjskom od 16. do 18. stoljeća

12.05 – 12.30

Slaven Bertoša, Augustinci u Puli

12.30 – 12.55

Ivka Kljajić - Miljenko Lapaine, Analiza
sadržaja Klobučarićevih prikaza
Kvarnerskog primorja

12.55 – 13.30 / rasprava

13.30 – 15.30 / pauza za ručak

**UMJETNIČKA BAŠTINA
AUGUSTINSKOG SAMOSTANA U
RIJECI**

predsjedava: Matej Klemenčič

15.30 – 15.55

Ivan Braut, Nadgrobne ploče iz nekadašnjeg augustinskog samostana u Rijeci

15.55 – 16.20

Nina Kudiš, Slike u crkvi svetog Jeronima i u nekadašnjem augustinskom samostanu u Rijeci

16.20 – 16.45

Damir Tulić, Antonio Michelazzi i oltari augustinske crkve u Rijeci

16.45 – 17.10 / pauza

17.10 – 17.35

Danijel Ciković, *Protocollum Conventus Fluminensis Ordinem Eremitarum Santi Padri Augustini*: arhivski podaci o liturgijskoj opremi crkve svetog Jeronima u Rijeci

17.35 – 18.00

Dubravka Botica, Obnova riječke augustinske crkve u kontekstu arhitekture druge polovice 18. stoljeća na sjevernojadranskom području

18.00 – 18.25

Mateja Jerman, Liturgijska srebrnina crkve svetog Jeronima u Rijeci

18.25 – 19.00 / rasprava

subota, 24. listopada 2015.
Filozofski fakultet, dvorana 006

**UMJETNIČKA BAŠTINA
AUGUSTINSKOG REDA NA PODRUČJU
HRVATSKE I SLOVENIJE**

predsjedava: Damir Tulić

9.30 – 9.55

Predrag Marković, Augustinski samostani u kontinentalnoj Hrvatskoj - između povijesnih zabilježki i materijalnih tragova

9.55 – 10.20

Zoraida Demori Staničić, Likovna baština augustinaca u Dalmaciji

10.20 – 10.45

Matej Klemenčič, Veliki oltar in loretska hišica v ljubljanski avguštinski cerkvi

10.45 – 11.10 / pauza

11.10 – 11.35

Ivan Matejčić, Bogorodica zaštitnica na pročelju nekadašnje augustinske crkve svete Marije Milosrdnice u Puli

11.35 – 12.00

Iva Jazbec Tomaić, Svile na liturgijskom ruhu u riječkim crkvama

12.00 – 12.30 / rasprava

12.30 / zatvaranje skupa

13.00 – 19.00

posjet pavlinskom samostanu u Svetom Petru u Šumi

Riječko zajedništvo augustinaca i dominikanaca

U povijesti hrvatskog redovništva dominiraju tri idejno različita pokreta. U samostalnoj Hrvatskoj za narodnih vladara redovništvo se javlja kao ideja povlačenja i bijega u samoću općenitim prihvaćanjem *Pravila* sv. Benedikta (benediktinci i cisterciti), dok u razvijenom srednjem vijeku (13/16. st.) tradicionalno monaštvo ustupa mjesto redovima s naglašenom aktivnom notom i apostolskim sadržajem kao što su dominikanci, franjevci, augustinci i pavlini.

Dominik će svoju zamisao o utemeljenju Reda braće propovjednika ostvariti 1215/17. uz podršku papa Inocenta III. i Honorija III. odlučivši se za Pravilo sv. Augustina. Slijedeći Isusov primjer, Dominik svoje drugove na blagdan Marijina uznesenja 1217. šalje na najpoznatija sveučilišta onovremene Europe - Pariz, Bolognu, Oxford i dr.

Dominik preuzima ulogu zaštitnika siromašnih, dokazujući po Isusovim riječima da su svi ljudi baštinici bogatstva Zemlje koju im je u baštinu dao Stvoritelj, najodlučnije osuđujući lihvu i neprimjereno bogaćenje pojedinaca. Izabравši neimaštinu i život od milodara, u novonastalim gradskim sredinama gdje su siromasi bili najugroženiji, Dominik i drugovi ističu da se jedino radom časno dolazi do materijalnih dobara i najosnovnijih sredstava za život.

Sličan primjer daju i augustinci, redovnici koji poput dominikanaca slijede Pravila sv. Augustina baveći se propovijedanjem i poučavanjem (škole). Njihov je apostolski rad u Hrvatskoj manje poznat. Imali su samostane u Rijeci, gdje 1315. grade velebnu jednobrodnu crkvu sv. Jeronima, Iloku (1438.), Senju i dr. Augustinac je i Kotoranin bl. Gracije iz Mula (1438.-1508.).

Značaj riječkih augustinaca u srednjeeuropskom kontekstu

Povijest augustinaca pustinjaka riječkog sv. Jeronima hrvatskoj je historiografiji vrlo malo ili nipošto poznata. Djelovanje riječkih augustinaca moguće je rekonstruirati jedino na temelju proučavanja arhivskih vrela središnjih struktura reda u Rimu kao i augustinskih provincija kojima su riječki redovnici pripadali od 14. do 18. stoljeća.

Ordo Eremitarum Sancti Augustini bila je prva redovnička zajednica u Rijeci. Povijest riječkih augustinaca povezuje Kvarner sa srednjom Europom – Bavarskom, Češkom, Austrijom, Slovenijom i Italijom. Riječki su augustinci bili u sastavu nekoliko srednjeeuropskih provincija u kojima je riječki samostan, osobito do druge polovice 17. stoljeća, imao važnu čak i prvorazrednu ulogu. Razdoblje reformacije u tolikoj je mjeri pogodilo augustinski red u Srednjoj Europi da se on našao pred opasnošću potpuna nestanka. Upravo je riječka zajednica, s nekoliko istaknutih priora, zaslužna za preživljavanje i oporavak reda u Kranjskoj i Štajerskoj. No turbulencije vezane uz prodor protestantizma osjetit će riječki sv. Jeronim i unutar svojih zidova.

Autor iznosi podatke o manje poznatim riječkim augustincima koji su se svojim djelovanjem istakli izvan okvira Rijeke. Neki od njih zasjeli su na obližnje biskupske katedre, aktivno sudjelovali u europskom akademskom životu, utemeljili ili učvrstili augustinske samostane u Češkoj, Austriji, ali i Hrvatskoj (Senju), što je posve nepoznato. Donose se nove pojedinosti o mijenjanju nacionalne strukture riječke zajednice kroz vrijeme te liturgijskom jeziku zajednice ispravljajući dosadašnje historiografske sudove.

Baština Reda pustinjaka sv. Augustina u hrvatskom narodu i uloga riječkog samostana u njenom nastajanju

U povijesti hrvatskog naroda i Katoličke Crkve u njemu prepoznatljiva je duhovna i kulturna baština koju su stvorili pustinjaci reda Sv. Augustina. Oni su na hrvatskom tlu imali brojne samostane i preko 40 redovnika toga Reda upravljalo je biskupijama na hrvatskom tlu.

Zbog političke podijele hrvatskog teritorija ti su samostani pripadali provincijama u današnjoj Austriji, Mađarskoj, Italiji (Veneciji), a za samostane u Dalmaciji utemeljena je godine 1511. samostalna, dalmatinska Provincija. Premda se nakon njihova utrnuća odlukom Republike Venecije 1788. godine za područje svoje političke moći i Austro-Ugarske Monarhije 1780. gotovo zameo trag ovoj redovničkoj zajednici u hrvatskom narodu ostala je kulturna i duhovna baština prepoznatljiva u ostacima njihovih samostana i dokumenti sačuvani u raznim arhivima.

Osim toga, za Red pustinjaka Sv. Augustina prepoznatljiva je djelatnost bratovštine »Gospe od Pojasa – Madonna della cintura« djelovala je i u riječkom samostanu i kao takva pridonijela Marijanskoj duhovnosti brojnih njezinih članova. Osim toga, riječki augustinski samostan bio je rasadište biskupa i brojnih intelektualaca koji su obilježili djelovanje sveučilišta, osobito onoga u Beču i Grazu.

Arhitektonski sklop nekadašnjeg augustinskog samostana u Rijeci

Kao što su primat među redovničkim zajednicama u gradu pored ušća Rječine stoljećima držali augustinci tako je i arhitektonski sklop njihova samostana predstavljao jedno od težišta i ishodišta urbanizacije srednjovjekovne Rijeke. Referatom će se izložiti kronološki i stilski vrlo slojevita arhitektonska slika u značajnom dijelu očuvane samostanske cjeline, niz graditeljskih poduhvata ostvarivanih tijekom razvijenoga i kasnog, kao i u stoljećima ranog novog vijeka. Pažnja će se posvetiti njihovim investitorima koji su svojim vizijama ojačali identitet iz pepela nekoliko puta uzdižućega grada. Sačuvana arhitektonska baština sagledat će se u komparativnom kontekstu, kako bi se dobila šira slika značaja riječkoga samostana sv. Jeronima u regiji, u razdoblju od 15. do pred kraj 18. stoljeća. Upozorit će se i na bogatu povijest preinaka sklopa nakon ukidanja augustinskoga reda, procese pregradnje i prilagodbe novim javnim funkcijama, kao i konzervacijsko-prezentacijske zahvate. Zaključno se postavlja pitanje iznalaženja novih funkcija, uz zalaganje za pribjegavanjem iskušanim rješenjima za takve prostore, ponajprije, uspostavljanjem zbirke sakralnih umjetnina kojom bi se predstavila: povijest riječkoga augustinskoga samostana, dominikanske zajednice koja ga danas baštini ali i bogate tradicije iz koje proizlazi Riječka nadbiskupija. Takva bi matica omogućila očuvanje i predstavljanje zapretenoga sakralnog blaga riječke regije.

Plemićki rod Raunacher u 15. stoljeću

U srednjovjekovnoj Rijeci zabilježeno je djelovanje dvaju članova obitelji Raunacher, koji su obnašali uloge riječkih kapetana. Martin Raunacher ostavio je iza sebe mauzolej obitelji, kapelu Sv. Trojstva u sklopu augustinskog samostana u Rijeci, kvalitetno ostvarenje gotičke umjetnosti koja je još uvijek nedovoljno istražena i vrednovana. Martinov brat Jakov također je povezan uz važne umjetničke narudžbe, kao što su zidne slike kastavskih slikarskih radionica u crkvama Sv. Marije na Škrilinah kraj Berma i Sv. Jurju u Lovranu. U isto vrijeme kada nastaju navedena djela Jakov je kapetan Pazina i Kastva. U potonjem mjestu djelovale su radionice dvaju kasnogotičkih slikara, Vincenta i Ivana iz Kastva. Trostruka povezanost kapetana Jakova s Vincentovom radionicom i povijesno-umjetnički značaj kapele Sv. Trojstva dovoljan su razlog da podrobnije proučimo najraniju povijest ove obitelji. Ovim izlaganjem pokušat će se ocrtati najranija genealogija obitelji Raunacher i objasniti njezino djelovanje kroz širi okvir političkih, crkvenih, trgovačkih i umjetničkih događanja 15. stoljeća.

Nekretnine u vlasništvu augustinskog samostana u Rijeci prema izvorima iz 15. i 16. stoljeća

Ovim radom prikazat će se broj, vrsta (npr. zemljišta, kuće itd.), vrijednost i slični podaci vezani uz nekretnine augustinskog samostana u Rijeci, koliko to oskudne vijesti u izvorima dopuštaju. Podaci o tome mogu se pronaći u sačuvanim listinama, notarskim spisima riječkih notara te drugdje. Dat će se osvrt na istraženost ove teme u dosadašnjoj historiografiji. Rad je usko fokusiran na nekretnine na području grada, čime se izostavljaju posjedi na području susjedne Kastavštine. Kod nekretnina gdje postoji mogućnost za to, a imajući na umu toponomastiku distrikta i grada Rijeke, nastojat će se utvrditi njihova približna lokacija. Upozorit će se na obilježja formulacije teksta kojom notari u Rijeci, pri navođenju nekretnine u ispravi, opisuju njezin smještaj u prostoru te druge značajke, a sve u usporedbi s notarskom praksom na Kvarneru, u Istri i u Dalmaciji.

.i. s. 7. 6.

Villa que uocatur Studena : n° 7.

Censum Jacob ^{nunc p. l. gl.} suppan seruit libras sex
solidos sexdecim L. 6 n° 10

sex oua n° 6.

Vnam gallinam n° 1

Quatuor dies in feno n° 4.

duos agnetos ad benedicendu' n° 2

Vnu plaustrum valangay n° 1

Presentem ad Natale Dny. n° 1

Decimam de omnibus

Portare decima de gotrich ad couetu

L. arbadiu.

Tenetur Steura soluere : ~ 4 15-8

Augustinski posjedi na Krasu

Prema povijesnim izvorima koji su pohranjeni u Državnom arhivu u Rijeci, augustinska braća samostana svetog Jerolima u Rijeci, već su početkom 15. stoljeća proširili svoje feudalne posjede u zaleđu Rijeke na području Krasa. U selima Studena, Lipa, Lisac (s današnje hrvatske strane granice) te Sušaku, Novokračinama, Zemunu, Vrboici, Bukovici, Podgrajama (s današnje slovenske strane granice) imali su kolone koji su obrađivali zemlju i za to davali određena godišnja podavanja. U arhivu u Rijeci sačuvan je i urbar tj. popis augustinskih kolona i njihovih podavanja iz 1576. godine s nekim kasnijim upisima i napomenama. Iz ovog vrlo vrijednog izvora mogu se iščitati načini organizacije pojedinih sela, njihovo privređivanje te naposljetku, popis je vrlo važan demografski i geneološki izvor za povijest ovih sela. Najčešća podavanja bila su dijelom u novcu (libre i dukati) te u prinosima od uzgoja stoke (uglavnom sitnog zuba kao što su kokoši i ovce), mliječnih proizvoda i uzgoja raznih vrsta žita. Osim ovih podavanja koloni su imali i radne obaveze te obaveze darivanja samostana na Božić. Sela su uživala izvjesnu autonomiju, te je svaka seoska zajednica imala svog župana, a zajednički su uz suglasnost predstavnika svih seoskih obitelji i posredovanjem augustinaca donosili važne odluke koje su utjecale na život zajednice (npr. prihvaćanje novodoseljenih obitelji i podjelu tj. nasljeđivanje zakupa). Kako su augustinci imali i sudbenu vlast nad kolonima u ovim selima, u spomenutom fondu Državnog arhiva u Rijeci, nalaze se i dokumenti koje su braća verificirala radi pravnog važenja, a najčešće se radi o presudama u sporovima oko imovine i nasljeđivanja te potvrđivanja oporuka. Među inim arhivskim dokumentima nalazi se i podfond koji se odnosi na pokušaj ustanovljenja rudnika željeza na području sela Studena sredinom 18. stoljeća. Bio je to pokušaj Augustinskog samostana da moderniziraju iskorištavanje mogućnosti svojih posjeda i upuste se u proizvodnju željeza, za što su koristili i tehničku podršku iz rudnika u Idriji, a kao rudare i pomoćne radnike regrutirali su svoje kolone iz sela Studena. Pokušaj je propao najvjerojatnije zbog administrativnih regularnosti.

Analizom spomenutih izvora dobiva se uvid u privredne djelatnosti na posjedima augustinskog samostana sv. Jeronima iz Rijeke, koje su imale značajan utjecaj na feudalnu privredu riječkog zaleđa.

Sancti Joannis Primum
prior manu pp. la

Odnosi riječkih augustinaca s Kranjskom od 16. do 18. stoljeća

Riječki augustinaci bili su u ranom novom vijeku u brojnim vezama s Kranjskom i drugim zemljama Unutarnje Austrije. U tom pogledu od najvećeg je značenja pripadnost samostana u Rijeci Štajersko-Koruškoj vikariji provincije Bavorske koja je u početku 17. stoljeća samostalna Štajersko-Koruška provincija, kasnije pridružena Provinciji Austrije. Sredinom 16. stoljeća, kada su augustinaci bili prisiljeni napustiti nekoliko redovničkih kuća u Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj, jedan od najistaknutijih ali i najkontroverznijih članova provincije je prior samostana u Rijeci Joanes (Ivan) Primožić. Prvo kao vikar provincijskog priora, a kasnije kao prior provincije Bavorske, Primožić je vodio pregovore između augustinaca i svjetovne vlasti o uvjetima pod kojima su augustinaci pripustili ljubljanski samostan zemaljskome knezu, koji ga je namijenio osnivanju bolnice, takozvanog „Dvornog špitala“. Primožić je augustincima, koji su se povukli iz Ljubljane u Rijeku, osigurao redovite godišnje prihode koje je primao samostan u Rijeci. U izlaganju će biti predstavljene i neke druge veze riječkih augustinaca i Kranjske u ranom novom vijeku o kojima su pohranjeni zapisi u Arhivu Republike Slovenije i Nadbiskupskom arhivu u Ljubljani. Pripadnost provinciji, koja je udruživala samostane zemalja Unutarnje Austrije, mogla je redovnicima donijeti formaciju ili barem dio njihove formacije u samostanima na tlu Štajerske i Kranjske, pa tako ne iznenađuje da su neki od njih zaređeni u niže ili više svećeničke redove u Ljubljani ili Grazu. Upravna povezanost Rijeke s Kranjskom imala je za posljedicu određivanje visokih zemaljskih dužnosnika u Kranjskoj za arbitre u nekim sporovima riječkih augustinaca. Uz to, riječki je samostan imao posjede u obližnjoj kranjskoj župi Jelšane, pa se može pretpostaviti da su riječki augustinaci bili u toj župi aktivni i na području pastve.

Augustinci u Puli

Prvi dio priloga odnosi se na crkve u Puli i njezinoj okolini koje se vezuju za augustince. Gradske su im vlasti 1453. povjerile novoizgrađenu crkvu Gospe od Milosrđa (Madonna della Misericordia), a početkom XVI. stoljeća dodijeljena im je i obližnja, do tada benediktinska crkva i samostan Sv. Marije Formoze (Santa Maria Formosa o del Canneto). Augustinci su zabilježeni i na otočiću Verudi (danas poznatijeg pod nazivom Fratarski otok), na kojem su razbojnici 1605. ubili fra Marka Pustinjaka. Kada je 1611. odande otišao pustinjač Sv. Augustina fra Niccolò iz Venecije, vlasti su se pobrinule da na taj lokalitet, strateški značajan za Pulu i Puljštinu, dođu dalmatinski franjevci. U drugom dijelu rada autor analizira nekoliko slučajeva svećenika pustinjačkog i karmelićanskog reda Sv. Augustina zabilježenih u matičnim knjigama grada Pule u novome vijeku. Prema dostupnim podacima, imali su istaknuti ulogu u crkvenom životu grada, jer su neki od njih bili vrlo ugledni (primjerice, Mlečanin Antonio Maria Negri, prior samostana Gospe od Milosrđa). Između ostaloga, sudjelovali su u crkvenim procesijama po gradu, a također i pri vršenju obreda krštenja, krizmanja, vjenčanja ili pokopa. Augustinci su se iz Pule potpuno povukli početkom XIX. stoljeća.

Analiza sadržaja Klobučarićevih prikaza Kvarnerskog primorja

Ivan Klobučarić jedan je od najznačajnijih hrvatskih kartografa s kraja 16. i početka 17. stoljeća. Autor je panoramske vedute Rijeke iz 1579. godine koja se čuva u Ratnom arhivu (Kriegsarchiv) u Beču. To je prvi detaljniji kartografski prikaz Rijeke i njezine okolice. U Štajerskom zemaljskom arhivu (Steiermärkische Landesarchiv) u Grazu, u fasciklu s natpisom Clobucciarichs Nachlass čuva se Klobučarićeva kartografska ostavština. Sastoji se od 108 listova, podijeljena u četiri skupine: 16 listova formata (32×21,5 cm), 79 listova formata (43×32 cm), četiri lista folioformata i osam pisanih dokumenata. Na većini listova crteži se nalaze s obiju strana papira. Na pojedinim stranicama postoje dvije ili više skica, tako da čitava zbirka sadrži oko 500 crteža. Klobučarićev rad od posebnog je značaja za kartografiju Hrvatske, Slovenije i Austrije. Posebna vrijednost njegova topografskog i kartografskog rada je u tome što je topografske skice izrađivao na temelju prikupljenih podataka i vlastitih mjerenja. Najveći broj topografskih skica prikazuje područja današnje Austrije, a veliki broj skica prikazuje i područja Slovenije. Za područje zapadne Hrvatske, Klobučarićeva ostavština sadrži dvadesetak skica i dvije karte, kartu Riječkog zaljeva iz 1586. i kartu dijela Hrvatske od Rijeke do Omiša s kopnenim zaleđem koja je izrađena najvjerojatnije između 1590. i 1600. te dopunjena kasnijim novijim podacima.

U radu je dan popis Klobučarićevih kartografskih prikaza područja Hrvatske. Opisana je karta dijela Hrvatske od Rijeke do Omiša s kopnenim zaleđem i skica Kvarnerskog primorja od Rijeke do Sv. Jurja. Provedena je analiza sadržaja karte i skice, usporedbom naselja koja je Klobučarić prikazao i onih koja nije te usporedbom toponima sadržanih na karti i skici s toponimima prikazanim na ranije izrađanim kartama Kvarnerskog primorja.

Nadgrobne ploče iz nekadašnjeg augustinskog samostana u Rijeci

Crkva sv. Jeronima i pripadajuće samostanske kapele bila su mjesta posljednjeg počivališta brojnih riječkih patricijskih obitelji, gradskih sudaca i kapetana te samih utemeljitelja samostana, članova obitelji Devinskih i Walsee. U čast pokojnika, nad grobnim su rakama bile položene kamene ploče s natpisima i isklesanim ukrasom kojeg najčešće čine elaborirani heraldički sadržaj. U umjetničkom se smislu najviše ističu dvije nadgrobne ploče iz druge polovice 15. stoljeća, ona gradskog kapetana Nikole Raubera na kojoj je pokojnik prikazan u punom viteškom liku te ona obitelji Raunacher, izrađena od salzburškog crvenog kamena s heraldičkim obilježjima. Njihova stilska i tipološka specifičnost dosad nije pobudila veći interes među istraživačima.

Nadgrobnici nastajali u kasnijim razdobljima, sve do ukidanja samostana u drugoj polovici 18. stoljeća, većinom su skromno i prema ustaljenoj kompoziciji oblikovani, s istaknutim okvirom, grbom u gornjem i natpisom u donjem dijelu. Unatoč jednostavnosti, njihova je kulturno-povijesna vrijednost iznimna, jer odražavaju povezanost riječkoga plemstva i građanstva sa širom regijom, osobito područjima Vinodola i Senja te Kranjske i Furlanije.

Izlaganjem će se pružiti pregled korpusa predmeta. Ukazat će se na njihovu važnost u lokalnom i regionalnom kontekstu te dopuniti dosadašnja saznanja, osobito u sferi stilskih karakteristika, kronologije, radioničke povezanosti i izvorišta produkcije.

Slike u crkvi svetog Jeronima i u nekadašnjem augustinskom samostanu u Rijeci

Zbirka slika što se čuva u nekadašnjem augustinskom, a danas dominikanskom samostanu te u crkvi svetog Jeronima relativno je velika. No, kvalitetom ili povijesnom važnošću ističe se tek nekoliko djela. Riječ je o pali impozantnih dimenzija (334 x 210 cm) s prikazom Bogorodice s Djetetom i svetim Jeronimom i Augustinom na glavnom oltaru crkve, zatim o dvije slike što se nalaze na oltarima smještenim s obje strane trijumfalnog luka, a koje je nedavno Višnja Bralić pripisala Giuseppeu Dizianiju (Venecija, 1732. – 1803.), o slici Cristofora Tasce (Bergamo, oko 1661. – Venecija, 1735.) što prikazuje svetu Moniku te o ciklusu slika nepoznatog riječkog slikara koji je bio aktivan tijekom prva dva desetljeća 18. stoljeća. Slikarski su zanimljive i slike koje prikazuju jednog svetog papu u meditaciji i vjerojatno svetog Augustina te se obje mogu povezati uz augustinsku redovničku zajednicu, dok oltarna pala s prikazom svetog Antuna Padovanskog možda potječe iz nekog drugog sakralnog objekta.

Uz navedena djela, u izlaganju će biti riječi i o drugim slikama iz zbirke, posebno onima koje su bile naručene za crkvu svetog Jeronima i augustinski samostan. Bit će riječi o njihovoj dataciji, uzorima, umjetničkoj tradiciji iz kojih su ponikla te kontekstu nastanka. Slikarsku baštinu ovog sakralnog sklopa čine, međutim, i djela nastala nakon ukinuća samostana, kao što su, na primjer, prikazi Svetog Trojstva iz 1789. godine, svetih Kuzme i Damijana iz 1794., Bezgrešnog začeća riječkog akademskog slikara Giovannija Simonettija (1817. – 1880.) ili pak oltarna pala Giovannija Fumija (Venecija, 1849. - Rijeka, 1900.).

Antonio Michelazzi i oltari augustinske crkve u Rijeci

Crkva svetog Jeronima i nekadašnji augustinski samostan u Rijeci, povijesnom važnošću te umjetničkim inventarom daleko nadilaze granice grada Rijeke. Prostor crkve, klaustra te kapela svetog Trojstva i Bezgrešnog začeća predstavljaju izuzetnu umjetničku cjelinu. Po ukidanju reda krajem 18. stoljeća, redovnici su otišli, a sklop je kasnija dva stoljeća često puta bio mijenjan, pregrađivan te obnavljan. Iz razdoblja augustinske prisutnosti ostalo je sačuvano šest lijepih mramornih oltara podignutih u 18. stoljeću. Najraniji je među njima onaj u kapeli Bezgrešnog začeća, sagrađen u drugom desetljeću Settecenta. Potom slijedi podizanje monumentalnog glavnog oltara kojeg je 1744. donirao bogati građanin Giuseppe Minolli, a izradio ga je riječki altarist i kipar Antonio Michelazzi (Gradisca d'Isonzo 1707. – Rijeka 1771.). Nedugo zatim napravljena je i propovjedaonica ukrašena skulpturama crkvenih naučitelja, te potom oltari Gospe od Ružarija i svete Ane smješteni uz trijumfalni luk. Opremanje crkve mramornim oltarima i skulpturom dovršeno je krajem treće četvrtine 18. stoljeća gradnjom bočnih oltara na čast svetog Nikole Tolentinskog te Gospe od Dobrog savjeta. Cilj izlaganja je propitati okolnosti oko podizanja glavnog oltara s obzirom na specifičnosti gradnje mramornih oltara u Rijeci 18. stoljeća. Važno je protumačiti i staviti u kontekst posebnu ulogu Giuseppa Minollia i njegovih donatorskih ambicija. Također, valja upozoriti i na nekadašnji izvorni izgled oltara kako bi se ispravno mogla iščitati ikonografska složenost i originalnost ovog Michelazzijevog remek-djela.

Protocollum Conventus Fluminensis Ordinis Eremitarum Sancti Patris Augustini: arhivski podaci o liturgijskoj opremi crkve svetog Jeronima u Rijeci

U Državnom arhivu u Rijeci pohranjen je dio djelomično sačuvanog arhiva nekadašnjeg augustinskog samostana sv. Jeronima u Rijeci, zatvorenog po ukinuću reda 1788. godine. Među ovom vrijednom arhivskom građom čuva se, iz Budimpešte naknadno vraćeni, rukopisni zbornik *Protocollum Conventus Fluminensis Ordinis Eremitarum Sancti Patris Augustini, ad Sanctum Hieronymum*. Pisan je latiničkim pismom latinskim i talijanskim jezikom na papiru, odnosno na 221 ispisanoj stranici te tvrdo ukoričen u kartonski uvez presvučen kožom. Riječ je o prijepisu niza za samostan važnih isprava, svojevrsnoj samostanskoj kronici, sastavljenoj tijekom 18. stoljeća po nalogu provincijala Josepha Achingera iz 1704. godine. Zbornik je prvorazredan izvor o povijesti samostana, grada i regije te je kao takav već djelomično istraživani i pubiciran. Za povijest umjetnosti *Protocollum Conventus Fluminensis...* važan je radi navođenja podataka o nabavci liturgijske opreme i donatorima iste, koji svjedoče o ukusu te financijskim mogućnostima naručitelja. U izlaganju se izdvaja nekoliko takvih primjera, poput onog o donaciji riječkog trgovca Giuseppea Minollija glavnog oltara iz 1743. godine.

Obnova augustinske crkve i arhitekture druge polovice 18. stoljeća u sjevernojadranskom području

U izlaganju će biti razmatrana obnova augustinske crkve izvedena 1768. godine. U sanacijama šteta uzrokovanih potresom sredinom stoljeća, u potpunosti je izmijenjena unutrašnjost gotičke crkve, njena visina i svođenje a tek je u svetištu ostao vidljiv i sačuvan gotički sloj. U artikulaciji zidnih ploha unutrašnjosti primijenjena je raščlamba pilastrima i lukovima koje tvore plitke niše za smještaj oltara. To rješenje pokazuje neka zajednička mjesta s grupom tzv. primorskih odnosno neopalladijanskih crkava koje se podižu u 18. stoljeću u sjevernojadranskom području i na istarskom poluotoku. Zanimljivo rješenje predstavlja i njeno novo pročelje koje tvori „elegantnu scenografsku kasnobaroknu kulisu“ (Matejčić, 1988.) a koje pokazuje srodnosti s pročeljima drugih riječkih crkava tog razdoblja (novo pročelje crkve sv. Roka nakon potresa).

Osim u tom kontekstu, riječka augustinska crkva bit će razmotrena i unutar korpusa sakralne arhitekture Rijeke u 18. stoljeću (barokizacije Zborne crkve Uznesenja Marijina i crkve sv. Roka, pravoslavna crkva sv. Nikole i). U analiziranim primjerima odražavaju se ključni utjecaji venecijanskog i srednjoeuropskog umjetničkog kruga koji su obilježili umjetničku baštinu Rijeke i Primorja u baroknom razdoblju.

Liturgijska srebrnina crkve svetog Jeronima u Rijeci

Crkva svetog Jeronima stoljećima je bila važno kulturno i umjetničko žarište grada Rijeke. Gotovo petsto su je godina opsluživali redovnici svetog Augustina, sabirući i čuvajući u njoj liturgijske dragocjenosti izvedene od plemenitih metala. No, po ukinuću reda i samostana, veliki je dio izvornog inventara rasut i dijelom izgubljen. Tako do nas nije stigao nijedan predmet stariji od 17. stoljeća, iako je poznato da su crkvu darivali i u njoj se pokapali riječki plemići i bogati građani. U pokušaju da se rekonstruira ono što je ostalo iz vremena augustinaca, treba upozoriti na vratašca četiriju tabernakula u crkvi te kapeli Bezgrešne unutar samostanskog sklopa, kao i na raskošni okvir slike Gospe od Dobrog savjeta na istoimenom oltaru. Od sačuvane liturgijske srebrnine samostanu su sigurno pripadala dva kaleža providena natpisima donatora povezanih s riječkim augustincima. Posebnu vrijednost ima i vrlo kvalitetan kalež od pozlaćenog srebra nastao u Augsburgu u prvoj četvrtini 17. stoljeća. Zlatarski žigovi utisnuti na bazu kaleža, omogućavaju identificiranje njegova autora. Važna je i velika raskošna pokaznica iz treće četvrtine 18. stoljeća, a koja se putem donatorskog natpisa na bazi također može izravno povezati s augustincima. Uz ove važnije, sačuvano je i nekoliko drugih predmeta, poput kaleža i relikvijara, a koji se mogu datirati u 18. i 19. stoljeće. Među njima se ističu kadionica i lađica sa žličicom za tamjan iz 19. stoljeća, jer su signirana djela dvojice riječkih zlatara. Riznica nekadašnje augustinske crkve daleko je skromnija od one u nekoj isusovačkoj crkvi svetog Vida ili one vrlo bogate franjevačkog samostana na Trsatu. Uspirkos toga ona sadrži nekoliko djela iznimne kvalitete i povijesnog značaja.

Augustinski samostani u kontinentalnoj Hrvatskoj - između povijesnih zabilješki i materijalnih tragova

Djelovanje regularnih kanonika sv. Augustina, tzv. superpelicijata, kao i reda braće pustinjaka sv. Augustina na području srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije još uvijek je obavijeno velom tajne, mnogim nedoumicama ali i nejasnoćama. Među nekolicinom augustinskih samostana jednog i drugog reda koji spominju u povijesnim izvorima, danas, nakon kritičke revizije svih potencijalnih lokaliteta koje je u svom temeljnom djelu Augustinci u Hrvatskoj navela Lelja Dobronić, sa većom sigurnošću možemo navesti postojanje tek njih četvero - jednog samostana regularnih kanonika, onoga u Vaškoj, te tri samostana reda braće pustinjaka sv. Augustina koji su se nalazili u Križevcima, Iloku i Borovu, s time da jedino za onaj u Križevcima osim točne lokacije posjedujemo i čvrste materijalne dokaze. Osim njih ostalo je upitno postojanje samostana regularnih kanonika u Osijeku, odnosno u sv. Đurađu u Baranji, te augustinskog samostana u Velikoj kod Požege koji je od 16. stoljeća u rukama franjevac. Ovaj potonji izaziva najviše dvojbe jer se u postojećoj crkvi sv. Augustina (!) nalaze nedvojbeni tragovi ranije srednjovjekovne faze mogućeg augustinskog samostana. U izlaganju će se ukratko dati prikaz trenutnog stanja istraživanja, te detaljnije osvrnuti na problem pripadnosti samostana u Velikoj pustinjačkom augustinskom redu.

Likovna baština augustinaca u Dalmaciji

O djelovanju augustinaca u Dalmaciji svoje doprinose ostavili su raniji istraživači među kojima treba istaknuti Andriju Cicarellija, Ljelju Dobronić, Niku Dubokovića Nadalinija, Joška Kovačića, Radoslava Bužančića, Jurja Batelju, kao i mnoge druge. Ovaj je red prisutan u Dalmaciji, posebno na otocima Hvaru i Braču već od srednjeg vijeka, sve do ukinuća 1787. godine. Crkve i samostani augustinaca od tada proživljavaju brojne mijene u kojima su oltari, slike, skulpture te liturgijska oprema, višekratno mijenjali mjesta i vlasnike. Na temelju terenskih i arhivskih istraživanja neka od poznatih umjetničkih djela u Hvaru, Jelsi, Sv. Nedjelji, Sućurju i Pučišćima povezuju se uz augustince.

Veliki oltar in loretska hišica v ljubljski avguštinski cerkvi

V Ljubljani so se avguštinci že leta 1314 naselili na manjšo vzpetino pred Špitalskimi vrati, na levem bregu Ljubljanice. Njihova cerkev sv. Martina je bila zaradi turške nevarnosti leta 1494 podrta, sami pa so se umaknili v zavetje obzidja k cerkvi sv. Jakoba. Ko je bil leta 1553 samostan pri Šentjakobu spremenjen v cesarski špital, so se avguštinci odselili na Reko in se vrnili v mesto šele na začetku 17. stoletja. Med 1623 in 1628 so na mestu prvotnega samostana pred Špitalskimi vrati postavili novo cerkev, posvečeno Marijinemu oznanjenju, ki pa se je kmalu izkazala za premajhno, tako da so jo leta 1645 podrli in med letoma 1646 in 1660 zgradili novo. Denar za gradnjo te cerkve je prispeval Konrad baron Ruessenstein, ki si je v prezbiteriju zamislil tudi loretsko kapelo (posvečena 1669). V referatu bodo predstavljeni Ruessensteinovi ambiciozni načrti za nazareško hišico, kot tudi spremembe, ki so cerkev doletele v drugi četrtini 18. stoletja, ko je bil zgrajen nov veliki oltar, ter s tem povezani spori med dobrotniki reda in avguštinci. Novi veliki oltar, ki ga je na podlagi volila Filippa de Giorgia za avguštince izklesal Francesco Robba, je namreč zakril in s tem razvrednotil nazareško hišico, kar nikakor ni bilo pogodu potomcem barona Ruessensteina.

Reljef Bogorodice Milosrdnice na pročelju nekadašnje augustinske crkve Gospe od Milosrđa u Puli

Na pročelju crkve Gospe od Milosrđa nalazi se, iznad portala, reljef Bogorodice Zaštitnice. Radi se o lijepom gotičkom kiparskom radu o kojemu su iznesena različita mišljenja. Svojevremeno je smatran radom iz 1388. godine sukladno natpisu na portalu, a I. Matejčić ga je povezao s reljefnim kustodijama u Mutvoranu (1431) i Raklju koju je potpisao Majstor Dominik 1425. godine. Rad ovoga majstora su i tri reljefa s prikazom alegorija Vrlina uzidana na pročelju jedne kuće u glavnoj pulskoj povijesnoj ulici. Razmatraju se ikonografske osobine reljefa Bogorodice i alegorijskih figura te njihov značaj u urbanoj slici srednjovjekovne Pule. Također se problematizira datacija reljefa Bogorodice Milosrdnice vezano uz doba kada su augustinski redovnici preuzeli crkvu Sv. Marije s pripadajućim samostanom.

Svile na liturgijskom ruhu u riječkim crkvama

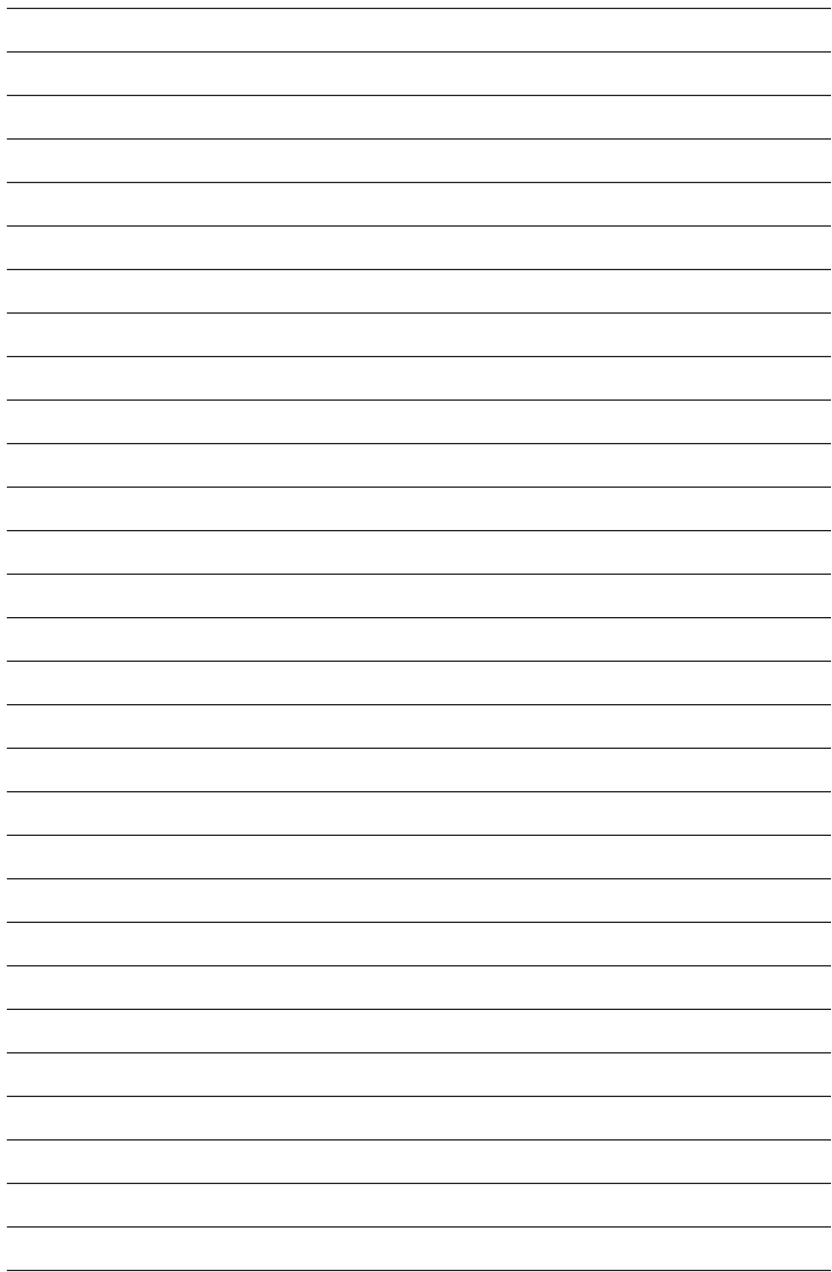
Liturgijsko ruho izrađeno od svilenih tkanina koje se mogu datirati u razdoblje ranog novog vijeka evidentirano je u trima riječkim crkvama - katedrali svetog Vida, zornoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije te crkvi Gospe Trsatske. Riječ je o predmetima koji do sada nisu bili sustavno znanstveno analizirani, a tek nekoliko ih je publicirano. Ovom prilikom bit će prezentirani predmeti izrađeni od povijesno i tipološki najznačajnijih svilenih tkanina te će se predložiti njihova datacija, mjesto nastanka i povijesno-umjetnička valorizacija.

Najveća riječka zbirka liturgijskih paramenta nedvojbeno je ona katedrale svetog Vida. Zbirka sadrži niz predmeta gornje liturgijske odjeće i svećeničkog znakovlja koji su izrađeni od svilenih tkanina nastalih tijekom 18. stoljeća, a tek je jednu misnicu moguće datirati ranije, u drugu polovicu 17. stoljeća. Valja istaknuti komplete izrađene od skupocjenih lampasa prve četvrtine 18. stoljeća koji su ujedno i najvrjednije tkanine zbirke. U crkvi Uznesenja Marijina sačuvan je svega jedan komplet liturgijskog ruha koji se može datirati oko sredine 18. stoljeća, a tek nešto više predmeta sačuvano je u franjevačkom samostanu na Trsatu. Iako malobrojna, zbirka ruha u riznici franjevačkog samostana, sadrži nekoliko zanimljivih predmeta - komplet dalmatike i dvije stole iz prve četvrtine 18. stoljeća te jednu misnicu na kojoj je sačuvana tkanina vrlo kvalitetni damast naturalističkog uzorka i skupocjeni lampas *lancé broché* iz istog perioda.

Jezične značajke hrvatskih rukopisa koji se odnose na riječki augustinski samostan

U radu se analiziraju jezične značajke tekstova augustinskoga samostana u Rijeci pisanih glagoljicom i objedinjenih u knjizi *Istraživanja o riječkome glagoljaškom krugu* Darka Dekovića. Riječ je o prijevodima na hrvatski iz 16. st. dvaju pravnih tekstova: *Isprave Reimberta III. Walseea* iz 1429. i *Isprave cara Ferdinanda I.* iz 1528. te o originalnom dokumentu *Ugovoru o kupnji vune* iz 1546. Cilj je rada na temelju usporedne analize jezičnih slojeva navedenih tekstova i podataka prikupljenih za dosadašnjih dijakronijskih i sinkronijskih istraživanja govora Rijeke pokušati pobliže atribuirati spomenute tekstove s obzirom na pripadnost određenomu čakavskomu arealu i riječkomu idiomu. Pritom valja uzeti u obzir činjenicu da mnogi tadašnji tekstovi odražavaju književnu stilizaciju i da nisu uvijek pogodni za dijakronijski pristup pojedinomu organskomu idiomu, ali, jednako tako, i mogućnost iščitavanja autorskih odmakâ od tadašnje norme.

Znanstveni odbor skupa:

prof. dr. sc. Nina Kudiš (predsjednica), prof. dr. sc. Slaven Bertoša, izv. prof. dr. sc. Marijan Bradanović, prof. dr. sc. Matej Klemenčič, prof. dr. sc. Silvana Vranić, doc. dr. sc. Damir Tulić i doc. dr. sc. Marko Medved

Organizacijski odbor skupa:

prof. dr. sc. Nina Kudiš (predsjednica), doc. dr. sc. Damir Tulić, Danijel Ciković, Mateja Jerman i Ivan Braut

Znanstveni skup je financiran sredstvima iz **Programa javnih potreba u kulturi Grada Rijeke za 2015. godinu.**

Realizaciju skupa su financijski potpomogli i:

Filozofski fakultet u Rijeci

Sveučilište u Rijeci

Studentski kulturni centar Rijeka

znanstveni projekt *Umjetnička baština kasnog srednjeg i ranog novog vijeka u Rijeci, na Kvarneru i u Istri*, broj 13.04.1.2.04

